

SZABADKA MUNKÁSOSZTÁLYA ÉS A JUGOSZLÁV SZOCIALISTA (KOMMUNISTA) MUNKÁSPÁRT MEGALAKULÁSA

Hatvan évvel ezelőtt a monumentális szabadkai városháza volt a vajdasági munkásosztály egyik hatalmas gyülekezetének színhelye. Dísztermeit kitar-
ták a bácskai, bánáti és baranyai szociáldemokrata szervezetek előtt, me-
lyeknek kongresszusát 1919. március 24-én tartották meg. Ez volt egyike
azoknak az nagy gyülekezeteknek, amelyekben a jugoszláv proletariátus, a
szociáldemokrata pártok egy egységes Jugoszláv Proletárpártba való egye-
sülésről döntöttek. Ez a kongresszus — az egyetlen ilyen nagy jelentőségű
összejövetel Szabadkán a forradalom előtti időszakban — ad okot az ese-
mények felidézésére, főleg az írott források alapján.

Írásunkat azoknak a statisztikai adatoknak a közlésével kezdjük,
amelyeket az 1910-ben végzett osztrák—magyar népszámlálás alapján tettek
közzé. A 93 232, illetve a katonasággal együtt 94 610 és közöttük 39 126
aktív lakos közül nem kevesebb, mint 12 436 munkást-bérest, 1407 inast és
7669 cselédet (a legtöbb, 2408 a földművesek között, a városban és a telepü-
léseken pedig 2279 cseléd volt) számláltak meg. Ezek a számok Szabadka
és a szabad királyi város egykori 12 pusztájára vonatkoznak, ahová Baj-
mok és Csantavér is tartozott.

Az I. világháború után hasonló a város lakosságának, de még a mun-
kások számának összetétele is. Ha felsorolnánk a többi statisztikai és
egyéb adatot is, egy tarka környezet képe tárulna elénk, amelyben a lakos-
ság különböző nemzetiségű és szociális összetételű, viszonylag fejlett a
gazdaság, az oktatási rendszer és a kulturális élet, megjelennek előttünk a
kiépített városközpont és az elhanyagolt külváros, a települések, a vitat-
hatatlan jóllét és a szegénység ellentétei.

Az I. világháború előtt Szabadka nagyság szerint a harmadik város
Magyarországon és sokoldalúan fejlődik. Szépen berendezett központja,
palotái, pénzügyintézményei, templomai, aszfaltozott és kivilágított utcái van-
nak, amelyeken villamos közlekedik, összkomfortos lakásokkal, kiépített
vívezeték- és csatornahálózzal rendelkezik. A központban helyezkedik el
a városháza, amelynek magassága felidézi a városi igazgatás magas rangú
tisztviselőinek sérthetetlenségét, mutatja a hatalmat és egyidejűleg vidé-
künk pompás építménye, a szecesszió magyar változatának egyedülálló kép-
viselője, olyan épület, amelyről az egész világ ismer bennünket. E központ-
ban kényelmesen élnek, dolgoznak és szórakoznak az iparosok, kereskedők,
bankárok, nagybirtokosok, a tisztviselők és a nagygazdák.

A szegény, sáros és poros városszélen, a nyirkos, dohos falak között,
a tanyák és falvak istállóiban, a gazdag város és nagybirtokosi kastélyok
árnyékában, egy más világ van, itt élnek a szolgák, béresek, proletárok, a
nincstelenek és éhezők, a kizsákmányoltak és az elnyomottak.

A vasúti munkások és a vasutasok a háború utolsó évében elsőként
emelték szót az imperialista háború ellen és követelték az igazságos békét.
A szabadkai vasútállomásról hét különböző irányba lehetett utazni, béke-
időben főleg munkát keresve, a háborúban pedig a távoli, ismeretlen
frontokra.

Vasúton érkezett 1918. november 13-án Újvidék felől a szerb hadsereg
első alakulata Mihajlo Bodin századparancsnok vezetésével. A vasútállomá-
sra az ideiglenes burzsoádemokrata hatóság népi tanácsainak képviselői
fogadták és üdvözölték; különösen a szerb-bunyevác népbizottság tag-
jai részesítették őket baráti és lelkes fogadtatásban.

A szerb katonaság békés bevonulása után Szabadkát és környékét
megszállt katonai zónaként kezelték, amelynek sorsáról végül is 1919-ben
a párizsi békekonferencián döntöttek.

Ezzel és sok más viharos eseménnyel ért véget az addig legnagyobb háború, az I. világháború a szabadkaiak számára.

Szabadka munkássága, a szocialista pártba és szakszervezeti csoportokba tömörülve, a legerősebb társadalmi csoportosulásként, a forradalmi lendülettel serkentve részt kívánt venni a város közigazgatásában és meg akarta valósítani az államrendszerről, a nép szabad tevékenységéről és elhatározásáról alkotott elképzeléseit. E kísérletei során összeütközésbe került a katonasággal és a város hatóságával, amelyek a katonai, megszállt területen megtiltották a politikai tevékenységet. A különböző kérdésekről való nyilvános véleménynyilvánításra tett próbálkozások során a munkásosztály akadályokba ütközik: megtiltják a gyülekezést, és a nyilvánosság előtti felszólalást, vezetőiket pedig bebörtönzik. Így azzal a paranccsal — amelyet minden kétséget kizáróan végre is hajtanak —, hogy a fővezéreket 24 órán belül a demarkációs vonalon túra üldözik, sikerült elfojtani a vasutasok, a villanytelep és a posta alkalmazottainak 1919. februári sztrájkját. A szociáldemokrata szervezetnek azonban mintegy 5000 odaadó tagja van, ez hatalmas politikai erőt képez, amely bármilyen áron igyekszik megvalósítani feladatát. Nem csoda, hogy a szociáldemokrata szervezetben és a szakszervezeti csoportokban már az első világháború előtt, de különösen után sok munkás van. A gazdagoknak a napszámosokhoz való viszonyulásáról és ezeknek súlyos anyagi helyzetéről, valamint a szakszervezetbe való belépést kiváltó okokról tanúskodik az egyik részvevő vallomása, akivel erről elbeszélgettem. Kérdésekre, hogyan lépett a munkás-szervezetbe, ezt felelte:

„Az első világháború után tértem vissza és egy ideig munka nélkül voltam. Napszámosként kezdtem dolgozni egy zobnaticai nagybitokosnál. Többen voltunk cselédek. A nehéz földművelési munkákat kora hajnaltól késő estig végeztük. A szántóföldekre gyalog mentünk és gyalog jöttünk vissza, habár a gazdának több lova is volt.

Szombatonként, délután 4 órakor hagytuk abba a munkát. Csaknem este lett, mire Zobnaticáról hazaindulhattunk. Gyalog mentünk, mert a gazda nem adott kocsit. Otthonunkig több mint 25 kilométert kellett gyalogolni. Csak vasárnap délelőtt lehettünk odahaza, annyi időre, hogy lássuk az otthoniakat és tiszta ruhát válthassunk. Már ebéd után indulnunk kellett vissza, hogy estig a birtokra érijünk, aludjunk és másnap pirkadatkor már a szántóföldön legyünk. Ez elkeserített engem. Ekkor hallottam, hogy a szakszervezet a munkások érdekeit védi, és akkor lettem én is tagja a szakszervezetnek.”

Abban, hogy a kongresszust Szabadkán megtarthassák, szemmel láthatóan szerepet játszott a Szerb Szociáldemokrata Párt vezetősége. A kongresszusról a szabadkai vezetőséggel folytat tárgyalásokat, és latba veti tekintélyét a szerb katonaság főparancsnokságánál is a megtartásához szükséges engedély megszerzése érdekében. A szabadkai szervezet az előkészületekben és a kongresszus megtartásában megtalálta a névtelenség-ből kivezető utat és politikai tevékenysége folytatásának módját.

A határozat, amely szerint Bácska, Bánát és Baranya szocialista kongresszusát Szabadkán fogják megtartani, Szabadka munkásosztályának felkészültségéről és erejéről, valamint szilárd elhatározásáról tanúskodik abban a zűrzavaros helyzetben. Mert Szabadkát a szomszédos Magyarországtól csak a demarkációs vonal választotta el, és még mindig nem volt világos, hogy melyik államhoz is fog végül tartozni, azonkívül néhány nappal a kongresszus megtartása előtt Magyarországon kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Tehát ebben a valóban zűrzavaros helyzetben a szociáldemokrata párt és szakszervezet vezetősége a jugoszláv munkásmozgalmal való együttműködés útját választja.

A szabadkai vezetőség már március 5-én megfogalmazta szerbhorvát és magyar nyelven a meghívókat és a 11 pontból álló napirenddel együtt szétküldte Bácska, Bánát és Baranya munkásszervezeteihez, arra kérve őket, hogy a fontos összejövetelre, melyen létfontosságú kérdésekről döntenek majd, két-két delegátust küldjenek el. A kongresszusra a pécsi, temesvári, zombori, zentai, becsei, kikindai, aradi, újvidéki, szegedi és bács-

topolyai szociáldemokrata szervezeteket, továbbá a vasutasok szakszervezetét és a vasutasok, a postai hivatalnokok, a fémipari, a faipari és a mezőgazdasági munkások albizottságait hívták meg. A meghívó így hangzott:

„A szociáldemokrata párt vezetőségének

Tisztelt Elvtársak!

Értesítjük, hogy Szabadkán 1919. évi március hó 23-án és 24-én a megszállott területeken (Bánát, Bácska, Baranya) működő pártok kiküldötteinek részvételével nagy párt-

Kongresszust

tartunk, melyre ezennel meghívjuk.

Kongresszusunkon a nemzetközi szolidaritás dokumentálására megjelennek Lapcsevics Dragisa szerb. orsz. képviselő és dr. Kosanin Nedeljko egyetemi tanár belgrádi elvtársak a szerb országos szociáldemokrata párt képviselőiben. A lehetőség szerint Budapestről is érkezik központi küldött.

A kongresszuson a pártok legfeljebb két küldöttel képviseltethetik magukat s a küldöttek a párt aláírásával és bélyegzőjével ellátott igazoló irattal látandók el. A küldöttek elhelyezhetése érdekében a részvételre vonatkozó bejelentést 20-ig kérjük velünk alkalmas módon közölni.

Kelt Szabadkán, 1919. évi március hó 5-én.

Elvtársi üdvözzettel

A szabadkai szociáldemokrata párt

A kongresszus napirendje:

1. A kongresszus megnyitása.
2. A kongresszus vezetőségének megválasztása (elnök, alelnök, 2 jegyző). Jegyzőkönyv-hitelesítők, tolmácsok kijelölése.
3. Öttagú igazoló bizottság kiküldése.
4. A pártok jövőbeni akciója és taktikája. Előadó Lapcsevics Dragisa.
5. A pártok küldötteinek jelentése.
6. A délszláv területen megalakítandó nemzetközi szociáldemokrata párt szükségességének megvitatása s a párt megszervezésére vonatkozó határozathozatal. Előadó dr. Kosanin Nedeljko.
7. A belgrádi kongresszuson résztvevő megszállott területek kiküldötteinek megválasztása (április 15, 16, 17). A brodi (április 20, 21, 22) kongresszuson résztvevő küldöttek megválasztása.
8. A megszállott területen (Bánát, Bácska, Baranya) legközelebb tartandó kongresszus helyének és idejének megállapítása.
9. Indítványok. Kérdések.
10. Záróbeszéd.
11. A kongresszus berekesztése."

A kongresszus megtartásához szükséges engedély megszerzésének izgalmas eseményei következtek.

Dragiša Lapčević kérésére, aki nyilvánosságra hozta, hogy dr. Nedeljko Košaninnal együtt a Szerb Szociáldemokrata Párt képviselőjeként részt vesz a kongresszuson, a belügyminiszter március 15-én kikérte a főparancsnokság véleményét arról, hogy engedélyezhető-e a kongresszus megtartása Szabadkán. Erre a kérésére a főparancsnokság igennel válaszolt, de ugyanakkor megszabta a feltételeket. A válasz így hangzott: „... Megtisztelő számomra, hogy engedélyezhetem a szocialisták kongresszusának megtartását Szabadkán a következő kikötések mellett:

1. A kongresszus zárt helyen tartható meg.
2. Semmiféle utcai demonstrációra nem kerülhet sor.

3. A kongresszuson részt kell vennie a katonai fennhatóság egy képviselőjének, akinek jogában áll félbeszakítani az ülést, ha az a közrend megbontásának veszélyével fenyegetne.

A katonai kiküldött utasítást kap arról, hogy a kongresszus politikai vonatkozásaiba ne avatkozzon, hanem csak a rend fenntartásáról gondoskodjon.

Amennyiben a szervezők e feltételek mellett hajlandók megtartani a kongresszust, kérem értesítsenek, hogy kiadhassam a szükséges parancsokat. Mindenesetre jobb lenne a kongresszust más városban tartani, Szabadkától délebbre, mivel ez a város a demarkációs vonal közvetlen közelében helyezkedik el, ahol a kongresszus nélkül is állandóan zavargások és sztrájk veszélye fenyeget.” (Szabadkai Történelmi Levéltár, 495. sz. K. XII, MUD, biz. 1919. márc. 15. 1390. sz. Főparancsnokság, 1919. márc. 16. 37093. sz.)

A Tisza hadosztálykörzet parancsnoka azonban, és vele egyetértett az újvidéki I. hadsereg parancsnoka is, nem engedélyezte a március 25-re előírányzott kongresszus megtartását, amelyet a szociáldemokrata párt szabadkai szervezete kért (ez a betiltás március 20-án került nyilvánosságra). Érdekes az a megindoklás, amelyet a parancsnok a kongresszus betiltására hozott fel. Idézzük:

„A szocialista párt szabadkai szervezete azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy engedélyezzem az e hó 23-án és 24-én sorra kerülő kongresszus, 25-én pedig a nagygyűlés megtartását. A szocialista pártok e gyűlekezetein a nemzetközi szolidaritás jeléül részt vesznek Lapčević Dragiša népküldött és dr. Nedeljko Košanin egyetemi tanár is mint a Szerb Szociáldemokrata Párt képviselői.

Tekintettel arra, hogy Szabadka városa harci övezetben van (helyenként 11 km-re a fronttól), amelyben a magyar katonák az utóbbi időben a demarkációs vonalat is szértik; hogy a szabadkai szocialisták eddigi tevékenységükkel, szónoklataikban a mai rendszer és általában ellenünk foglaltak állást, egy tisztán politikai jellegű, magyar nemzeti törekvésű sztrájkot is tartottak, ezért mostani viselkedésükre sincs biztosítékom; és végül mivel ez megszállt terület, amelyen politikai gyűlekezeteket, a rendfenntartásra nézve, veszélyes lenne tartani, nem engedélyezem ennek a politikai gyűlekezetenek a megtartását...” (A Hadtörténeti Múzeum levéltára, p. 4/1, k. 104/10.)

A főparancsnokság mégis kiadta az engedélyt a kongresszus megtartására és március 22-én az I. hadsereg parancsnokságának és a Tisza hadosztálykörzet szabadkai parancsnokságának külön utasításokat adott ki, amelyek a következőkből álltak:

„A parancsnok rendelje el, hogy a kongresszust ne zavarják mindaddig, amíg nem lépik át a törvényszabta határokat, a szabadkai helyi parancsnok pedig rendelje el, hogy saját szerveiből ki legyen jelen a kongresszuson, és neki parancsolja meg, hogy a kongresszus résztvevői beszédének politikai vonatkozásaiba ne avatkozzon bele mindaddig, amíg a meglévő törvény értelmében beszélnek és tevékenykednek. A belügyminiszter ígéretet kapott arra, hogy nem lesznek utcai tüntetések, de mégis óvatosnak kell lennünk, ezért a parancsnok adja ki a szükséges rendeleteket, a kongresszus munkájáról pedig engem is azonnal értesítsenek.” (Munkásmozgalmi és Forradalmi Múzeum, Újvidék, 15 095.)

Ez, a kongresszus megtartására vonatkozó engedély nem érkezett meg időben, így a kongresszus nem március 23-án, hanem 24-én kezdődött. 24-i dátummal azonban újabb parancs érkezett a főparancsnokságtól.

„A március 25-re beígért kongresszus Szabadkán, nem tartható meg... mert Magyarországon, demokrata vonalon a helyzet teljesen megváltozott.” (A Hadtörténeti Intézet levéltára, k. 119/14.)

Tekintettel arra, hogy a kongresszust március 24-én megtartották, ez a rendelet gyakorlatilag a március 25-re tervezett nagygyűlés megtartását tiltotta meg, amelyre nem is került sor. Ez az új helyzet a demokratikus vonalon, amelyről a rendeletben szó van, és ami miatt megtiltották a nagygyűlést, valószínűleg a március 21-én kihirdetett Magyar Tanácsköztársaságra vonatkozott.

A kongresszust tehát 1919. március 24-én megtartották, egy napig tartott ugyan, de a munkásosztály olyan hatalmas erőt képviselt, amelyet méltányolni kellett. Erejét az az 5000, szakszervezetekbe tömörült, jól szervezett munkás képezte, akiket egységes osztályérdekek fűztek össze, amelyek nagy hatással voltak a népre, és amelyeket a Szerb Szocialista Párt vezetősége is támogatott. A kongresszust a színpompás városi teremben, a Városháza dísztermében tartották meg. A munkásszervezetek az események pereméről, a külvárosból, a munkásotthon szűkös termeiből bevonultak a városközpontba, hogy megtartsák kongresszusukat. Ez a tény már egymagában is arról tanúskodik, hogy a hatóságoknak engedniük kellett a munkásosztály előtt, engedélyezniük kellett a kongresszus megtartását és az aktivitás kifejtését.

A helyi sajtóból és a Radničke novine cikkéből, melynek írója valószínűleg egyike a jelenlevő vezetőknek, Lapčević vagy Košanin, sok részletről értesülünk. A szocialista kongresszusra eljöttek az újvidéki, verseci, temesvári, kikindai, zomboni, pécsi és természetesen a szabadkai küldöttek is. A rendszertelen közlekedés nagyban megnehezítette a küldöttek ideutazását. A pécsi küldött például gyalog jött Szabadkára. Pontosan 85 küldött képviselte a különböző helységbeli 45 munkásszervezetet, Szabadka 27 szervezetét pedig 35. A kongresszuson részt vettek Lapčević és Košanin, a Szerb Szocialista Párt képviselői is. Eredetileg úgy tervezték, hogy a kongresszuson a Magyar Szociáldemokrata Párt képviselői is részt vesznek, de ezek nem jelentek meg. Távollmaradásuk oka a Magyar Tanácsköztársaság kihirdetése lehetett, ami megnehezítette az átjárást a demarkációs vonalon keresztül.

A munkásküldötteken kívül a kongresszuson részt vettek a szabadkai dolgozók, akikkel zsúfolásig megteltek a nagy tanácsterem előtti folyosók, kifejezve ezáltal érdeklődésüket és a kongresszus megtartása miatti örömlüket. Jelen voltak a hatalom képviselői is, hogy a főparancsnokság rendelete értelmében felügyeljenek a kongresszus politikai vonatkozására.

A kongresszus komoly és ünnepi légkörben zajlott le. Pontosan 9 órakor kezdődött. Az elnökség, az igazoló választmányi tagok és a jegyzők megválasztása után Németh István kiemelkedő vezető nyitotta meg a kongresszust. Németh elnök Dragiša Lapčevićnak, a Szerb Szociáldemokrata Párt képviselőjének adta át a szót, hogy ismertesse a „jövőbeli harc taktikáját”.

Lapčevićet viharos taps fogadta. Félórás beszédében a „tudásnak, értelmességnek olyan imponáló tömegét hozta felszínre, hogy hallgatóságát teljesen magával ragadta”. A Szabadkai Újság 1919. március 25-i száma szerint többek között ezt mondotta:

„A dolgozó osztály, amely fenntartja az egész emberiséget, jogok nélkül él. A proletárságnak le kell magáról rázni a béklyót. Ezt a nagy munkát vállalta magára a nemzetközi szociáldemokrata párt... Amint sikerült a jobbágyságot lerázni magáról, úgy le fogjuk rázni magunkról a mostani leigázóinkat, a tőkéseket. Szervezkedni kell minden munkásnak, és akkor megsemmisíthető lesz a mai áldatlan társadalmi rendszer.”

A horvát országos szociáldemokrata párt megbízásából, vagyis a Jugoszláv Forradalmi Szövetség nevében, az akkoriban jól ismert kommunista, Lazar Vukičević üdvözölte a kongresszust. Más küldöttek is felszóltak. Jurišić újvidéki delegátus a „militarizmus, a kapitalizmus és a klerikalizmus szentháromsága ellen emelt szót”.

A kongresszuson dr. Nedeljko Košanin is beszélt. Rámutatott a szociáldemokrata pártok nemzetközi szolidaritásának szükségességére és azoknak a délszláv területen való egyesítésére. „Habár a magyar nyelvet nem ismerem, hiszem, hogy minden elvtársam meg fogja érteni beszédemet, mert proletárnyelven szólok hozzátok. A proletárnyelv nemzetközi, azt mindenki megérti. A magyar proletárok egyesülése a szerb proletárokkal az egész világ munkásságának egyesülését jelenti.” Košanin beszédének végén felszólította a proletariátust, hogy egyesüljön és nagy erejével döntse meg a mai társadalmat. (Szabadkai Újság, 1919. március 25.)

A kongresszuson kifejezésre jutott az a vélemény, hogy még korai az egyesülésre vonatkozó határozat meghozatala, tekintettel arra, hogy a határkérdés sincs még megoldva. Ezt a véleményt Takács József, a szabadkai szakszervezet kimagasló funkcionáriusa tolmácsolta. A forrásanyagban nem találtuk meg beszédét, de ő, akárcsak a többi résztvevő, visszaemlékezett rá: „További munkánkhöz, a jugoszláv párttal való egyesüléssel kapcsolatban, a pesti vezetőség véleményét kértük ki. Arról értesítettek bennünket, hogy ne rohanjunk a rúd elé, mert ezt a kérdést a magyar és a jugoszláv pártok fogják megoldani. Mivel a határok kérdése is tisztázatlan volt még, a munkaviszonyokat Pesten kötötték, a fizetéseket, a segélyt és a pártanyagot szintén Pestről kaptuk, így hát én is ezeket a nézeteket hangoztattam a kongresszuson, de félbeszakították és megvonták tőlem a szót.” (Takács József nyilatkozata a szerzőnek.)

A szabadkai kongresszus elérte célját. Az előkészületek során és a kongresszus ideje alatt létrejött a szükséges kapcsolat és az álláspontok egybehangolódtak Bácska, Bánát és Baranya több városi és helyi szociáldemokrata szervezete és a Szerb Szociáldemokrata Párt vezetősége között. A kongresszusnak azzal a határozatával, hogy a szervezetek elküldik küldötteiket az egyesülési kongresszusra (amelyet Slavónbródban kellett volna megtartani, de mivel ott nem engedélyezték, Belgrádban került rá sor), megvalósult a jugoszláv párttal való tartós együttműködés és részben lehetőség nyílt, az akkori katonai övezetben is, a legális tevékenység folytatására. Habár 1919 nyaráig, illetve a versailles-i békeszerződés megkötéséig, részben pedig az antant hatalmak és Magyarország közötti trianoni békeszerződés megkötéséig (1920. március 4.) a határok körüli bizonytalanság még tartott, a munkásszervezetek hajlandóságot mutattak az új államkereteken belüli együttműködésre, a proletariátus egységes frontjának létrehozására a burzsoá. erőkkal szemben. Mivel a szabadkai kongresszuson olyan párt vett részt, amelynek tagsága túlnyomórészt magyarokból állott, joggal hangoztatták a munkásosztály szolidaritását. A kinyilvánított együttműködési készség a kongresszuson és az után is a munkásosztálynak szinte állandóan hangoztatott osztályérdeke kedvére visszhangra talált a munkásmozgalomban. A szabadkai munkásszervezetek számára a kongresszus előkészítette az utat a jugoszláv mozgalommal való kapcsolat további erősítéséhez.

A kongresszuson határozatot hoztak arról, hogy ki kell lépni a II. Internacionáléból és csatlakozni a III. Internacionáléhoz, ami egyértelműen bizonyította a jelenlévő küldöttek baloldali beállítottságát. Ez az elhatározás még csak jobban erősítette azt a meggyőződést, hogy nem szövetkeznek a jugoszláv burzsoáziával, ami a szabadkai forradalmi mozgalmat a munkásmozgalmon belüli opportunizmus ellen, a tartós harc és a burzsoá kormány munkásmisztereinek elítélése felé tereli. A szabadkai szervezetek, akárcsak a kongresszus, ilyen álláspontjaik miatt a harcias, baloldali beállítottságú szervezetek sorai közé zárókztak fel.

A kongresszuson elhatározták továbbá, hogy magyar, német és szláv (a szerbhorvát nyelvre gondoltak) nyelvű lapot indítanak, ez azonban nem valósult meg. A forrásmunkákban arra vonatkozóan sem találtunk adatokat, hogy megvalósult-e a kongresszusnak az a határozata, hogy a Szerb Szociáldemokrata Pártot anyagi támogatásban részesítik.

A Radničke novinében megjelent cikk szerzője pozitívan értékelte a kongresszust. Így írt: „... a kongresszus fenséges gyülekezet volt”, s mind a résztvevők számát, mind az ünnepi légkört tekintve, amely „az értékes beszámolókból és a meghozott határozatokból, a munka egész tartama alatt érezhető volt”, ezt állítja: „a szabadkai kongresszus és az ottani elvtársak maradandó, jó benyomást keltettek küldötteinkben.” A gyakori találkozások és az események további fejlődése kétségtelenül azt igazolják, hogy Szabadka munkásosztályát és vezetőségét a Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspártban nagyra becsülték.

A Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárthoz és a szakszervezeti mozgalomhoz való csatlakozás idején a kongresszus Szabadka munkásosztálya számára útmutatóul szolgál az azután elkövetkező zűrzavaros

események során. Az ott kifejezett internacionalizmust és az osztályérdekhez való hűséget a szabadkai, túlnyomórészt magyar és bunyevác-horvát nemzetiségű munkásság hamarosan az egyesülési kongresszuson és más összejöveteleken bizonyítja.

A jugoszláv proletariátus iránti szolidaritás és a további együttműködés jeléül 1919. március 29-én és 30-án a szállító és közlekedési munkások szövetségének Belgrádban megtartott kongresszusán Franjo Kopilović, Fodor Imre és Matija Kovač, a vasutasszövetség három szabadkai küldötte is részt vett. Ez még inkább igazolja és egybekapcsolja az itteni szervezeteiket a jugoszláv mozgalommal.

A kongresszus határozatait betartva, és az egyesülés irányában tevékenykedve, a szabadkai küldöttek részt vettek a vajdasági szociáldemokrata szerbek és bunyevácok 1919. április 13-án Újvidéken megtartott VIII. kongresszusán. Ezen a kongresszuson Stipan Katrinka, akit a jelölő bizottság és a tartományi bizottság tagjává választottak, valamint egy bizonyos Krstanović is felszólaltak.

A sajtóban röviden közzétett felszólalásuk — arról, hogy a szabadkai kongresszuson határozat született, hogy elküldik delegátusukat az egyesülési kongresszusra, és hogy Szabadkán a munkásoktól elvették a munkásonthoz tartozó teremt — a kongresszuson való részvételükről tanúskodik. Habár a kongresszust a vajdasági szocialista erőknél azon képviselői hívták össze, akik túlnyomórészt a munkásmozgalom opportunisták és jobboldali szárnyához tartoztak, a határozat az egységes jugoszláv pártba való egyesülésről megszületett.

A Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárttal és a szakszervezeti mozgalommal való egyesülése során Szabadka munkássága híven követi a szabadkai kongresszus határozatait. Az egyesülési kongresszust megelőző izgalmas megbeszélések során Franjo Kopilović, a szabadkai szakszervezetek képviselője ezeket mondta:

„Én, mint a szabadkai párt és szakszervezeti tanács küldötte, szívélyesen üdvözlöm ezt az összejövetelet. Mi azt szeretnénk, ha Bródban tartanánk meg a kongresszust, és ha határozottan a miniszterek ellen foglalnánk állást, továbbá ha elvetnénk mindenfajta fúzió lehetőségét a burzsoáziával... Azoknak az elvtársaknak Szabadkán, akik a szabadkai proletariátust alkotják, nincs semmijük, ami közös a Sloboda körüli elemekkel... velük, semmilyen kapcsolatot nem akarunk.” (Az opportunisták szerb-bunyevác agitációs bizottság Sloboda című lapjáról van szó — a szerző megjegyzése). (Radničke novine, 1919. ápr. 7. 83. sz.)

Szabadka munkáosztálya és a jugoszláv mozgalom további kapcsolatának fontos lépcsőfokát képezik az április 20-tól 24-ig Belgrádban megtartott párt- és szakszervezeti kongresszusok. Az egyesülési kongresszuson néhány, hat vagy nyolc szabadkai küldött is részt vett. Stipan Katrinka szabadkai delegátust, Filip Filipović, Sava Kapor és Stjepan Biblić mellett, megválasztották a plenáris ülés elnökségének elnökévé. A kongresszuson beszédet is mondott. Erről a Radničke novine 1919. ápr. 26-i és máj. 8-i száma számolt be. E szerint eyebek között a következőket mondta: „... a szabadkai kongresszus egész Vajdaság nevében elfogadta a pártok egyesítéséről alkotott álláspontot.”

Rizsányi Pál szabadkai küldött beszédéből csak részleteket közöltek: „Rizsányi elvtárs, szabadkai magyar, a szabadkai proletariátus nevében üdvözlö a kongresszust. Kijelenti, hogy kongresszusukon határozatot hoztak arról, hogy kilépnek a II. Internacionáléból és csatlakoznak a III. Internacionáléhoz. Beszél a súlyos szabadkai helyzetről. (Innen kezdve a cenzúra kitorölte beszédének egy részét — a szerző megjegyzése.) Belepünk az egységes pártba, és kijelentjük, hogy semmiből sem fogunk kimaradni a végső célért folyó küzdelmekből.” Szavai után, az újság feljegyzése szerint, „néhány percen át tartott a tapsvihár”. (Radničke novine, 1919. ápr. 26. és máj. 8.)

A központi pártbizottságba, még két vajdasági küldött mellett, beválasztották Stipan Katrinkát és Franjo Kopilovićot.

A sikeres pártösszejövétel folytatásában megtartották a jugoszláv szakszervezetek szakszervezeti kongresszusát, amelyen szintén részt vettek a szabadkai küldöttek. Ezen a szakszervezeti pénztári ellenőrző szervbe három szabadkaiat választottak be: Budanovics Bélát, Stipan Katrinkát és Mijo Bačliját. A szabadkai szakszervezeti alosztályok azonban csak 1919 őszén csatlakoznak teljesen a Jugoszláv Szakszervezetek Szövetségéhez.

A leírt események, a jugoszláv mozgalommal való egyesülés folyamán keresztül szemlélve, csak részben utalnak a szabadkai munkásmozgalom élénkségére és drámaiságára. A szegényes forrásanyag lehetetlenné teszi, hogy a munkásmozgalom minden törekvését megismerjük, amelyeket alkalmasint nem is mondtak ki világosan, mert korlátozva volt a szabad véleménynyilvánítás. Takács fellépése a szabadkai kongresszuson világosan rámutat arra, hogy a munkásszervezetek nem nyugodtak bele könnyen az államváltozásba, pedig ez egyre nyilvánvalóbb valósággá vált. Még ilyen körülmények között is Szabadka munkásosztálya azt bizonyítja, hogy — ahogyan akkor értelmezték — tudja internacionalista kötelességét, és a még mindig tisztázatlan határkérdés ellenére őszintén megkezdte a jugoszláv mozgalommal való együttműködést és harcot, mert ezt kívánta meg alapvető célja, a burzsoá rendszer ellen és a saját maga erősitéséért folytatott harc. Ugyanakkor ez volt a kiút a munka folytatására is. Ellenkező esetben, mivel ezt a térséget katonai zónaként kezelték a katonai hatóságok, egyetértésben a polgári közigazgatással, teljesen megakadályozták volna a munkásmozgalom politikai tevékenységét.

Egyébként pedig azt is tették a hatóságok. Nem engedélyezték a vezetők konszolidálódását. A küldötteknek a kongresszusról való hazaérkezése után, még május elseje előtt 26 munkást, főként vasutasat bebörtönöztek, köztük párt- és szakszervezeti vezetőket is voltak: Németh István, Stipan Katrinka, Rizsányi Pál és Franjo Kopilović. A bebörtönözötteket a pétervárad-i várba szállították és néhányukat több hónapig fogva tartották. Másrészt a katonai hatóság megtiltotta minden május 1-ével kapcsolatos tevékenységet, továbbá a magyarországi és oroszországi forradalom kapcsán tartott szolidaritási akciót, amelyet a jugoszláv párt szervezett 1919. július 21-én és 22-én.

A hatóságnak ez a terrorja, különösen a munkásosztállyal szemben, okozta azt, hogy az egyesülés iránti lelkesedés és a célok elérése érdekében, a harc folytatására tett ígéretnek ellenére, nem került sor még jelentősebb tevékenységre. Mindenesetre ez a magyarázata annak, hogy a forrásanyagok között nem találunk semmit a JSZ(k)MP szabadkai vezetőségének esetleges újraválasztásáról. Csak a nyárutóján folytatódott tovább a sztrájkok, melyekből 1919 végéig összesen 14 volt.

A munkásság szervezett tevékenységének meggátolása miatt, a szakszervezetek egészen november 1-ig nem valósíthatták meg a kongresszuson hozott, egyesülésre vonatkozó határozatot. Erről a Radničke novine számol be részletesen (1919. nov. 1.): „A szakszervezetek egyesítésére vonatkozó határozat meghozatala óta már hat hónap telt el, de még mindig nem valósult meg teljesen. Ennek okait semmiképpen nem tulajdoníthatjuk az egyes tartományok szakszervezetei közötti bárminemű súrlódások következményének. Hogy ez nem áll, legjobban az bizonyítja, hogy a kongresszus határozatait a legnagyobb lelkesedéssel, egyhangúlag fogadtuk el. Az okokat mindenekelőtt azokban a körülményekben kell keresnünk, amelyek közé a mozgalom a kongresszus után került. Rögtön a kongresszus után a burzsoázia dühösen lecsapott mozgalmunkra, mert kongresszusunk határozatai: a jugoszláv proletariátus még erősebben kitart a megbékíthetetlen és könyörtelen osztályharc útján, egységben a világ egész forradalmi proletariátusával, — nem tetszett neki.” Majd így folytatódik: „A vajdasági proletariátus szintén hozzálatott az egyesülésről szóló határozat megvalósításához. Habár a kongresszus arra az álláspontra helyezkedett, hogy Vajdaságban várni kell e tekintetben a szervezkedéssel, mert előbb meg kell egyezni és fel kell számolni a régi pesti központot, a vajdasági proletariátus, a minél gyorsabb és minél hamarabbi egyesülés fontosságát felismerve, hozzálatott az egyesítési munkához. Ennek nagy részét

már elvégezték: Ujvidéken és Szabadkán minden szakszervezet végrehajtotta a kongresszus határozatát, egyesültek a belgrádi központokkal. Ezek a következő szervezetek voltak:

Szabadkán: a 165 tagú szabó-, a 340 tagú földműves-, a 145 tagú élelmiszeri, a 340 tagú kereskedősegéd-, a 220 tagú bőrfeldolgozó-, a 323 tagú építész-, a 413 tagú fémipari, a 35 tagú festő-, a 24 tagú nyomdász-, az 50 tagú gyáripari, a 20 tagú üveges-, a 136 tagú pincér-, a 100 tagú favágó-, a 2500 tagú vasutasszervezet: Összesen 4971 szervezett munkás." (Radničke novine, 1919. nov. 1.)

A szabadkai szakszervezeti alosztályok egyesítése a Jugoszláv Szakszervezetek Szövetségével végül is megvalósult. A kezdeti bizonytalanságok természetesen és érthetően később megszűntek, amikor a határok közötti bizonytalanság is megszűnt, és bekövetkezett a logikus kiegyezés. A nehéz, kitartó harc, amelyből a vezetők a börtönből összevert testtel kerültek ki, másokat elbocsátottak a munkából, és az egész munkásosztályt megátolták nemes céljai megvalósításában, a burzsoá rendszer merevségét igazolta. A Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt szabadkai szervezetének nem engedélyezték sem a vezetőség megválasztását, sem a politikai tevékenységet, habár ebben az időszakban a párt legálisán működött.

A szakszervezeti alosztályoknak a jugoszláv szövetségbe való egyesülésével az egyesítési folyamat befejeződött és ettől az időtől kezdve Szabadkának és környékének munkásmozgalma a jugoszláv munkásmozgalom részévé és forradalmi megmozdulásainak egyik hordozójává vált.

Fordította: SZILAGYI Valéria